

Stanisław Skobel

"Le Compromis en Morale, Revue d'éthique et théologie morale", 1993 : [recenzja]

Studia Philosophiae Christianae 30/1, 154-156

1994

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

(choć może właśnie na tym nieukształtowaniu polega ich istotny charakter do „współczesnych kierunków etyki normatywnej”. Nieporozumieniem natomiast wydaje się zaliczenie tam także tzw. „etyki marksistowskiej”. W publikacji skierowanej do młodych ludzi rozumieć to można jedynie jako przywołanie niedawnej przeszłości i przestroge. Ufać należy, że tzw. „etyka marksistowska” (M. Fritzhand) oraz „moralność komunistyczna” (W. I. Lenin) odejdą wraz z komunizmem i socjalizmem do lamusa historii.

Część IV pt. *Problemy etyczne współczesności* podejmuje zagadnienia etyki ekologicznej, życia i śmierci oraz z tym związane „problemy moralne współczesnej medycyny”. Teksty zaprezentowane w tej części ukazują różnorodność, nawet skrajne stanowiska, np. przeciw eutanazji (T. Ślipko) i za eutanazją (najbardziej H. Jonas i forsowany w wyborze T. Kielanowski).

Ostatnia część V zamyka zbiór w sposób dość nieoczekiwany prezentując teksty osób, które swoim życiem potwierdzały (i potwierdzają) głoszone zasady. Nazwano to „moralnym heroizmem”. Część ta stanowi optymistyczne zakończenie publikacji o moralnych dylematach człowieka i wskazuje, że pomimo rozmaitych zbrodniczych pomysłów etyków (uzasadnianie aborcji, eutanazji) chronienie osób jest najważniejszą zasadą moralną w każdych warunkach i okolicznościach, co ukazują nam w „wyborze” św. Maksymilian Maria Kolbe, doktor Janusz Korczak i matka Teresa z Kalkuty.

W publikacji zamieszczono ponadto *Powszechną Deklarację Praw Człowieka*, uchwaloną przez ONZ w 1948 roku oraz krótkie informacje biograficzne i bibliograficzne o autorach prezentowanych w „wyborze”, a także słownik pojęć i dość obszerną bibliografię etyki w Polsce.

Wydaje się, że „wybór” ten spełni swoje zadanie. Autorom udało się w sposób atrakcyjny przedstawić zarys etyki od jej początków aż po dylematy moralne współczesności. Żałować należy jedynie, że nie starano się przezwyciężyć tradycyjnego schematu prezentowania zagadnień etycznych. Jednakże dzięki starannemu opracowaniu książka stanowi lekturę łatwą (co jest niewątpliwą zaletą przy tego typu publikacjach) i dzięki temu jest w stanie przybliżyć zagadnienia filozoficznej nauki o moralności uczniom, studentom i nauczycielom. Tym osobom można ją śmiało zarekomendować.

Artur Andrzejuk

Le Compromis en Morale, „Le Supplement”, Revue d'éthique et théologie morale, 186 (1993)9-10, ss. 208.

Ostatni numer francuskiego przeglądu dotyczącego zagadnień etycznych i teologiczno-moralnych został poświęcony ważnemu i szeroko dyskutowanemu problemowi kompromisu moralnego. Tom ten składa się z trzech części, z których każda jest dokumentacją międzynarodowych sesji i spotkań naukowych.

Pierwsza z nich zawiera artykuły bezpośrednio dotyczące kompromisu moralnego, a będące bardzo głęboko i wszechstronnie opracowanymi referatami wygłoszonymi w czasie kongresu ATEM zorganizowanego w Orsay w 1992 r. Za najważniejszy tekst tej części można uznać artykuł ustępującego przewodniczącego Stowarzyszenia Etyków i Moralistów (ATEM) F. Rollin, profesora fakultetu w Lyonie, zatytułowany: *Etyka, społeczeństwa pluralistyczne i kompromis* (s. 5-18).

Autor zauważa, że w społeczeństwach pluralistycznych, a takimi są dzisiaj społeczności większości państw, nie może być mowy o zapomnieniu potrzeby liczenia się z poglądami i przekonaniem wszystkich grup społecznych. Dlatego konieczność kompromisu etycznego jest coraz bardziej oczywistą. Pierwszym polem dla takiego

kompromisu wydaje się być już dziedzina konfliktów etycznych wewnątrzosobowych („intra-personnels”). Ma to miejsce zwłaszcza wtedy, gdy sam podmiot, będąc wewnątrznie rozdarty, staje pomiędzy pragnieniem czynienia dobra, zgodnie z własnymi przekonaniami i zaakceptowanymi przez siebie normami, a poważnymi trudnościami dla innych, dla których źródłem może się stać podjęcie określonego działania.

Potrzebę kompromisu moralnego widać jeszcze wyraźniej na płaszczyźnie relacji międzypersonalnych („intra-socials”). Pojawia się wiele konfliktów moralnych, pochodzących z różnic między wielu podmiotami, już co do sposobu widzenia tych samych problemów, a tym bardziej w kwestii ich rozwiązywania i podejmowania odpowiednich decyzji. Sytuacja może być stosunkowo łatwa, gdy dotyczy jednostek żyjących w „światach” zupełnie odległych od siebie i praktycznie nie mających ze sobą związków. Staje się jednak znacznie trudniejsze, gdy trzeba poszukiwać etycznych rozwiązań w stosunku do konkretnych spraw dotyczących całego społeczeństwa. Widać to szczególnie wyraźnie na płaszczyźnie legislacyjnej w państwie.

Tego rodzaju sytuacja staje się przede wszystkim wezwaniem do dialogu w poszukiwaniu konsensusu społecznego. Wymaga to przede wszystkim od wszystkich interlokutorów najpierw mocnej woli wsłuchiwanie się w głos innych. Niemalą trudnością może okazać się konieczność wyzbywania się wzajemnych uprzedzeń i intelektualnych niechęci. Autor podkreśla, że liczne nieporozumienia dają się uniknąć już na poziomie ustaleń co do języka i znaczeń nadawanych pojęciom, używanym przez niejednokrotnie bardzo oddalone od siebie przekonaniami strony.

W pluralistycznych społeczeństwach demokratycznych tylko nieustępliwy wysiłek wszystkich zaangażowanych w poszukiwaniach dobra wspólnego może zapewnić spokój i ład społeczny oraz prawdziwy postęp i rozwój ludzki.

Pozostałe artykuły tej części przeglądu zostały poświęcone problemom poszukiwania kompromisu etycznego na różnych konkretnych płaszczyznach życia społecznego; w dziedzinie prawa (P. Vengeon, *Prawo a kompromis*, s. 19-36), w świecie sztuki (P. de Loch, *Sumienie aktorów*, s. 49-64) czy w medycynie (O. de Dinechin, *Kompromis etyczny w przypadku AIDS*, s. 49-64).

Wydaje się, że proponowane treści mogą wiele wnieść w dzisiejszą debatę etyczną odbywającą się w naszym społeczeństwie, co do kształtów powszechnych uregulowań prawnych w odniesieniu do problemów i zachowań, na temat których społeczeństwo różni się w swoich przekonaniach. Można jednak zauważyć pewien brak w prezentowanych dokumentach. Zbyt mało miejsca zostało w nich poświęcone zagadnieniu granic kompromisu etycznego. Stanowi to niewątpliwie problem bardzo trudny. Jawi się zatem potrzeba podjęcia tym bardziej poważnej i pogłębionej dyskusji i być może zastosowania kompromisu w praktyce.

Dwie pozostałe części omawianego tomu *Le Supplement* zostały poświęcone tematowi z zakresu bioetyki. Jedną z nich jest dokumentacja naukowego spotkania, które odbyło się w Dammari-les-Lys w dniach 25-27 czerwca 1993 r. wokół etyki medycznej (*Etyka i Medycyna: Odpowiedzialność i Uzgodnienia*, s. 107-150). Zagadnieniem wiodącym jest sprawa odpowiedzialności w medycynie. Tekstem programowym tej części jest artykuł D. Sicard, profesora medycyny Uniwersytetu Paris V oraz dyrektora oddziału wewnętrznego w szpitalu Cochin, zatytułowany: *Być odpowiedzialnym dla lekarza dzisiaj...* (s. 117-136).

Wychodząc od ciekawego w języku francuskim wywiedzenia pojęcia odpowiedzialności (*responsabilité*) od łacińskiego *respondere* (odpowiadać, ale także stać się gwarantem za kogoś powierzonego naszej pieczy), autor z wielką precyzją relacjonuje sytuację współczesnej medycyny. Medycyna jest coraz bardziej konstruowana jako „świątynia” kulturowania pewności naukowych, a nawet jako obiekt pewnej czci dla samych jej osiągnięć. Może to oznaczać zagrożenie dla poszukujących pomocy pacjentów. Wydaje się, że często dochodzi do pokładania nadziei w nauce medycznej i zapominanie o konieczności istnienia i budowania zaufania wewnątrz samej relacji

lekarz-pacjent. Przesuwa się wtedy pole odpowiedzialności z osoby leczącego na anonimową dziedzinę wiedzy – abstrakcyjną medycynę.

Pytając: dlaczego tak się w praktyce dzieje?, autor wskazuje na jedną z przyczyn uwidaczniających się już w procesie kształcenia lekarza. Student medycyny, odkrywając „świat szpitala”, staje wobec problemu wzięcia odpowiedzialności przez leczących, a to jest dla młodego człowieka często rzeczywistość nowa i budząca niepokój, niejednokrotnie przekraczający jego możliwości psychiczne. Wielu wychowawców zbyt łatwo, chcąc wyzwolić młodych ludzi z niepokojów i trudności, ukazuje im praktykę, często pozbawioną wyraźnych odniesień do wartości i norm moralnych. Etyka zostaje niejednokrotnie zastąpiona przez skuteczną technologię medyczną, która przez swój wysoki poziom dzisiejszego rozwoju zdaje się zwalniać od odpowiedzialności.

Wydaje się, że dla studenta medycyny ta propozycja może stanowić pokusę: nie potrzeba się angażować jako człowiek, gdyż najpierw trzeba się nauczyć obsługiwać skomplikowaną aparaturę medyczną, stosować nowe metody diagnozy, zaakceptować cały złożony protokół leczenia. Takie odwrócenie uwagi przyszłego lekarza od podejmowania odpowiedzialności może znacznie zaważyć na jego przyszłych relacjach z powierzonymi jego pieczy.

W pozostałych tekstach tej części zostały pogłębione liczne problemy szczegółowe z zakresu odpowiedzialności medycznej. R. Simon, znany i ceniony etyk i moralista z Paryża, podejmuje sprawę lęku przed odpowiedzialnością, obecnego bardzo wyraźnie w dzisiejszych społeczeństwach i to nie tylko w świecie medycyny (R. Simon, *Odpowiedzialność i wrażliwość*, s. 137-142). Dominikanin, F-D. Charles, lekarz i etyk ze Strasburga próbuje prześledzić konkretne problemy pojawiające się w polu odpowiedzialności lekarza w sytuacji małżeństw bezpłodnych, proszących o dokonanie sztucznego zapłodnienia (F-D. Charles, *Bezpłodność i prośby małżeństw*, s. 143-150).

Dokumentacja zebrana na temat odpowiedzialności w tej części, będąc daleką od przekonania o możliwości łatwego rozwiązania problemu odpowiedzialności w medycynie, stawia w sposób odważny wiele problemów, które domagają się szybkiego i wszechstronnego oświetlenia. Już sam fakt zasygnalizowania tego rodzaju spraw wart jest odnotowania i zauważenia. Tym bardziej, że wiele z zaproponowanych rozwiązań wydaje się być bardzo aktualnymi i dla nas w związku z pojawieniem się coraz to nowych pytań pod adresem moralistów i etyków, a płynących ze środowisk medycznych.

Druga część omawianego tomu *Le Supplement*, a poświęcona problemom stanów życia szczególnie delikatnych (Etats de vie très fragilisés), ma bardziej charakter teologicznomoralny niż etyczny. Warto jednak zauważyć esej B. Cadore, etyka i moralisty z Lille, zatytułowany: *Ponieważ obstajemy przy wspólnym człowieczeństwie* (s. 85-94). Tekst ten, będąc dowodem wytrwałego humanizmu, szeroko zakreśla to dzisiejszych poszukiwań etycznych, zwłaszcza w zakresie bioetyki.

Omawiany tom jest cennym zbiorem analiz z zakresu tych problemów etycznych, które jawią się jako szczególnie aktualne i ważne we współczesnych poszukiwaniach norm, dotyczących zwłaszcza sytuacji, które postrzegamy jako nowe i może przez to trudno poddające się prostym ocenom moralnym.

Stanisław Skobel

Materiały II Ogólnopolskiej Konferencji Ochrona środowiska w nauczaniu i wychowaniu, red. M. R. Dudzińska i L. Pawłowski, Lublin 1993, ss. 692.

Pod patronatem Ministra Edukacji Narodowej i Ministra Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa odbyła się w dniach 7-9 czerwca 1993r. w Politech-